

УДК 378.4

Н. С. Журавська,
доктор педагогічних наук, професор
(Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ)
juravska@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8393-0841N

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті представлено основні механізми розвитку творчих сил майбутніх педагогів засобами науково-дослідної роботи, а саме: навчально-дослідна робота у структурі освітнього процесу; в поза аудиторній діяльності; наукова творчість та організаційно-масові заходи поза межами вишів. Визначено особливості організації науково-дослідної роботи в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів (викладач керується схильностями й бажаннями студента; інноваційна методика навчання дисциплін, створення умов реалізації здібностей студента).

Ключові слова: науково-дослідний, організація, професійна підготовка, готовність.

Актуальність. Освітня наука повною мірою може впливати на вкорінення наукових ідей в освітньому середовищі й суспільній свідомості загалом. Для докорінного підвищення ролі освітньої науки в системі взаємодії освіти і суспільства на думку вчених [1: 19] потрібно: "покласти початок систематичному розробленню питань взаємодії освіти із суспільством як спеціального розділу педагогічної теорії; переорієнтуватися з обслуговувальної на проєктувальну парадигму; докорінно посилити зв'язки освітньої науки з громадськістю; разом з представниками інших людей – і суспільствознавчих наук домагатися зміни критеріїв державного оцінювання інтелектуального продукту, який виробляють ці науки, у тому числі й освітня, та показників його впровадження". Нині виникають такі суперечності між: об'єктивними потребами суспільства в елітному фахівцеві-досліднику й недостатньою розробленістю в педагогічній науці питання про основні механізми розвитку творчих сил майбутніх педагогів засобами науково-дослідної роботи; нагальною вимогою цілеспрямованого розвитку в студентів дослідницького підходу до вирішення професійних завдань і ситуацій та невизначеністю відповідного методичного й організаційного забезпечення науково-дослідної роботи студентів у вишах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури з теми дослідження свідчить, що вітчизняні й зарубіжні науковці приділяють належну увагу проблемі організації науково-дослідної роботи майбутніх фахівців, зокрема таким її аспектам, як: організація науково-дослідної роботи майбутніх фахівців у теоріях зарубіжних учених (А. Брю, К. Вайтакер, Р. Томас та ін.); наукова творчість (Л. Сущенко, Н. Русіна, О. Фунтікова та ін.); культура наукового спілкування як засіб інтелектуального розвитку особистості (М. Слюсаревський, І. Єрмоленко, С. Ящук та ін.); наукова організація праці суб'єктів навчального процесу (В. Бусел, Н. Журавська, М. Черпінський, О. Яковенко та ін.).

Мета та завдання. Наголосити на основних механізмах розвитку творчих сил майбутніх педагогів засобами науково-дослідної роботи та визначити особливості організації науково-дослідної роботи в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Методи дослідження. З метою досягнення цілі дослідження використано такі дослідницькі методи: аналіз і узагальнення емпіричних і теоретичних положень, що містяться у фаховій літературі з різних наукових напрямів (педагогіки, психології, методики навчання тощо) у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

У "Великому тлумачному словнику", розглядаються, як на наш погляд, два поняття – "науково-дослідний" як "пов'язаний з проведенням наукових досліджень і розробок" та "науково-організаційний", що "стосується організації науково-дослідної роботи, пов'язаний з нею" [2: 741]. "Словник іншомовних слів": тлумачення, словотворення та слововживання (за редакцією С. Єрмоленка) містить, як на нашу думку, емке визначення організації: "дія, наслідком якої є створення, налагодження чого-небудь" [3: 40]. У словнику-довіднику "Педагогіка вищої школи" професійна підготовка характеризується як процес здобуття майбутнім фахівцем кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [3: 29]. Ми цілком погоджуємось з Н. Ємельяною, яка визначає поняття "готовність до професійної діяльності" як уміння виконувати певні операції і творчо підходити до їх виконання; особливий психічний стан особистості, наявність у неї моделі щодо структури відповідної дії та спрямованості свідомості на її виконання; цілеспрямований вираз особистості, що обіймає установку, погляди, переконання, систему відношень, мотивацію, емоційно-вольові та розумові якості, професійну компетентність, навички та уміння її практичного втілення". Організація науково-дослідної роботи – це цілеспрямовано організований вплив вищого навчального закладу на розвиток у студентів дослідницького підходу до грамотного науково обґрунтованого вирішення нових професійних завдань і ситуацій, які постійно

зустрічаються в освітньому просторі на основі єдності екофасилітативних дій педагога-дослідника і педагога-гуманіста. Готовність майбутнього педагога до успішного розв'язання професійних завдань засобами науково-дослідної роботи розглядається як стійка характеристика особистості, інтегральне особистісне утворення, яке охоплює стійке прагнення до творчого наукового пошуку у галузі освіти, наявність спеціальних знань і умінь, а також комплексу індивідуально-психологічних і характерологічних особливостей, які забезпечують високу ефективність професійного функціонування. Інтернаціоналізація освіти – це процес упровадження міжнародного виміру в такі функції навчального закладу, як викладання, дослідження, надання послуг. Традиційно, інтернаціоналізація освітньої діяльності визначає академічну мобільність студентів, професорсько-викладацького складу, надання національними навчальними закладами освітніх послуг іноземним студентам, інтернаціоналізацію навчальних планів, проведення міжнародних досліджень тощо [3: 18].

Аналіз психолого-педагогічної літератури надав можливість виявити, що науково-дослідна робота майбутніх педагогів характеризується творчою спрямованістю змісту розумових операцій, які відбуваються більш успішно, коли студенти навчаються передбачати результат, формулювати цілі й гіпотези, шукати самостійні шляхи розв'язання поставленої мети й обґрунтовувати правильність рішення. Виходячи з цих позицій, вчені вважають: майбутній фахівець самовизначається у виборі певної парадигми, у тому числі й в умовах локального професійно спрямованого середовища через освоєння досвіду власної педагогічної діяльності та наукового спілкування в професійних колах, знайомство з найновішими досягненнями науково-технічного прогресу та культурного розвитку; процес створення продуктивного професійно спрямованого середовища вимагає сумісних зусиль та залучення професорсько-викладацького складу вишів, його адміністрації (керівників даного освітнього закладу, структурних підрозділів), інших фахівців у здійсненні ефективної організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів; продуктивне професійно спрямоване середовище визначають якісні характеристики професорсько-викладацького складу – від них залежить побудова й реалізація системи таких наукових орієнтирів, які задають пошуково-дослідницький вектор взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Ключовим завданням Стратегії в цьому напрямі є подолання глибокого розриву, який склався між наукою України та розвинутими країнами в умовах оплати праці і вимогливості до системи формування кадрового потенціалу науки. Рівень оплати праці науковців в Україні залишається найнижчим серед європейських країн. У той же час фактично не впливає на якість формування кадрового потенціалу науки існуюча система оцінки результатів діяльності науковців.

З метою подолання цього розриву Стратегія передбачає: провести оцінку відповідності науково-кадрового потенціалу встановленим пріоритетам наукового та інноваційного розвитку країни і атестацію робочих місць дослідників з метою визначення реальної наявності підготовлених у відповідних проблемних галузях фахівців, якості наукових лідерів, рівня наукового доробку, технологічної забезпеченості, доступу до світових науково-інформаційних ресурсів; здійснити у всіх наукових установах атестацію наукових працівників з метою оцінки рівня відповідності їх професійної кваліфікації та результативності критеріям і стандартам, які існують в європейській спільноті; сконцентрувати (за результатами атестації) державну підтримку на раціональне фінансове і матеріально-технічне забезпечення в основному ефективно працюючих вчених і наукових колективів, створити на базі найкращих з них високотехнологічні наукові центри міжнародного значення, умови праці в яких сприятимуть поверненню з-за кордону українських фахівців, а також будуть привабливими для зарубіжних учених; запровадити в практику відносин у науковій сфері спеціальну контрактну форму, що надасть змогу встановлювати для окремих найбільш продуктивних вчених позатарифний розмір оплати праці, рівень якої відповідатиме європейським стандартам; вдосконалити систему наукової підготовки фахівців з вищою освітою, відновити у вищих навчальних закладах вимогу обов'язкового поєднання навчального і наукового процесів, широкої участі студентів у виконанні науково-дослідної роботи, створювати різноманітні студентські форми організації навчально-дослідної та проектно-конструкторської роботи, розробити і запровадити програму державної підтримки найбільш талановитих студентів для навчання у провідних вітчизняних і зарубіжних університетах; реформувати систему підготовки й атестації наукових кадрів, встановити, що підготовка й атестація наукових і науково-педагогічних кадрів здійснюватиметься виключно в наукових установах і вищих навчальних закладах, в яких виконуються наукові дослідження світового рівня; розробити і запровадити програму державної підтримки стажування молодих вчених у зарубіжних наукових центрах, водночас забезпечивши умови для їх повернення в наукові та освітні заклади України; запровадити систему регулярного підвищення кваліфікації науковців, передбачити надання раз у 5–7 років творчої відпустки вченим для узагальнення отриманих ними наукових результатів і підготовки наукової праці (дисертації, монографії тощо); розробити і запровадити систему стимулів для підвищення мобільності наукових кадрів, зокрема їх переходу на роботу в підприємницькі виробничі структури, створення ними інноваційних фірм, участі в роботі науково-технічних рад у міністерствах, в органах місцевої влади, на підприємствах [4: 96–97; 5: 76–86; 3: 86–95].

Система науково-дослідної роботи студентів у дослідженні вчених [3: 100–125] представлена трьома напрямками. Перший напрям: навчально-дослідна робота у структурі освітнього процесу, передбачена навчальними планами, з наданням спеціально відведеного у розкладі часу. Наприклад, навчальний курс "Методологія наукових досліджень з основами інтелектуальної власності" у магістрантів зі спеціальностей "Управління навчальним закладом", "Право" з наданням у кваліфікації права викладання, вже другий рік поспіль читається мною, доктором педагогічних наук. Проведення занять дисциплін за вибором вищого навчального закладу та вибором студента, введених у освітній процес з ініціативи дисертанта. Наприклад: "Вступ до спеціальності", "Методологія наукових досліджень", "Методологія наукової організації праці", а саме: вивчення теоретичних основ методики постановки, організації та виконання наукових досліджень, планування та організації наукового експерименту, обробки наукових даних в ході вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу. Написання наукових рефератів у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних і професійно орієнтованих, спеціальних дисциплін, курсів спеціалізації та за вибором. Виконання навчально-творчих завдань: завдань дослідницького характеру, практичних, лабораторних робіт з елементами наукових досліджень, підготовка до семінарських занять. Проведення практикумів навчальних та виробничих практик, що передбачають мікро дослідження, відпрацювання дослідницьких умінь. Розробка студентами методичних матеріалів із використанням дослідницьких методів (глосаріїв, кросвордів, програм і методик досліджень тощо), цьому сприяють електронні курси. Проведення заліків, іспитів у формі творчих звітів, конкурсів, захисту дослідницьких проектів. Підготовка й захист курсових та кваліфікаційних наукових робіт (бакалаврська, дипломна, магістерська), пов'язаних із проблематикою наукових досліджень кафедр [3: 100–108; 6: 227–228].

Другий напрям – науково-дослідна робота в поза аудиторній діяльності, яка передбачає самостійну роботу студентів поза навчальними програмами, здійснюється студентами на добровільних засадах, у співпраці з викладачами кафедр, педагогами-дослідниками інших вишів та загальноосвітніх шкіл, які є базою педагогічної практики студентів: участь студентів у роботі наукових гуртків, зокрема "Методологія та методика наукових досліджень", керівником якого я є, проблемних груп, майстерень, творчих секцій, педагогічних читань, лабораторій, професійно-дискусійного клубу, студентського науково-творчого товариства, що об'єднані науковими інтересами окремих викладачів, кафедр, наукових шкіл в цілому; організація та участь студентів у конференціях молодих науковців в інститутах (на факультетах), в університеті; робота у студентській редакційно-видавничій раді; співпраця з викладачами-дослідниками над темами їхньої дослідницької або дослідно-експериментальної роботи; участь майбутніх педагогів у міжнародних дослідницьких програмах, у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт, конкурсах грантів, проведенні досліджень у межах творчої співпраці кафедр, інститутів (факультетів) тощо [7: 89–93; 3: 125–129; 8: 234–241].

Третій напрям – науково-дослідна робота, яка відбувається паралельно до навчального процесу, але за межами університету (наукова творчість та організаційно-масові заходи): участь у предметних конкурсах та олімпіадах; зустрічі студентів з відомими вітчизняними та зарубіжними науковцями, вченими; участь у виставках творчих робіт за підсумками академічного року; знайомство з діяльністю різноманітних вищих навчальних закладів, їх науковими школами та традиціями; участь у конкурсах рефератів, статей, наукових студентських повідомлень студентів; участь у роботі Міжнародних, Всеукраїнських, міжвузівських науково-практичних конференцій та семінарів; участь у Всеукраїнських, регіональних, обласних та міських конкурсах наукових робіт студентів [9: 88–90; 3: 129–132; 10: 122–124].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури надав нам можливість визначити особливості організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів: викладач керується не формальними програмами і планами, а схильностями й бажаннями; методика навчання дисциплін, за якої діяльність викладача органічно поєднується з діяльністю студента в єдиному активному пізнавальному процесі; створення викладачем та керівником наукового гуртка умов реалізації здібностей студента шляхом розкріпачення його думки; свобода визначення темпів навчання: можливість захистити достроково окремі наукові проекти, курсові роботи, мікро дослідження тощо, щоб вивільнити час студента для інших життєвих потреб. Подальших досліджень потребує такий напрям науково-дослідної роботи, як участь студентів у предметних конкурсах та олімпіадах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слюсаревський М. М. Теоретико-методологічні та праксеологічні аспекти проблеми взаємодії суспільства і освіти / М. М. Слюсаревський // Вища освіта України. – 2011. – № 1. – С. 12–20.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
3. Сущенко Л. О. Науково-педагогічний супровід професійного зростання освітян: теорія і практика: [монографія] / Л. О. Сущенко. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 148 с.

4. Журавська Н. С. Педагогічна освіта для викладачів вищої аграрної школи : наукові дослідження // Сучасні наукові дослідження та розробки : теоретична цінність та практичні результати. – Зб. матер. міжн. наук.-практ. конф. : Братіслава, 2016. – С. 96–97.
5. Русіна Н. Г. Модернізація вищої освіти України та Польщі : особливості та шляхи реалізації / Н. Г. Русіна // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" : тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору, 2016. – Додаток 1 до Вип.36, Том VII (67). – С. 76–86.
6. Ящук С. П. Навчання спеціальних дисциплін : теорія і практика / С. П. Ящук // Розвиток сучасної освіти : теорія і практика, інновації. – Зб. матер. міжн. наук.-практ. конф. : Київ, 2016. – С. 227–228.
7. Русіна Н. Г. Професійна підготовка фахівців просторової організації економіки в університетах Польщі / Н. Г. Русіна // Молодий вчений, 2016. – № 1 (28). – С. 89–93.
8. Яковенко О. І. Категорії компетентнісного підходу / О. І. Яковенко // Наукові записки : [зб. наук. статей Нац. пед. Ун-ту ім. М. П. Драгоманова] / укл. Л. Л. Макаренко. – К., 2012. – Вип. СІІ (102). – 286 с.
9. Журавська Н. С. Методика навчання та виховання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу та України : порівняльний аспект : [монографія] / Н. С. Журавська. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. – 608 с.
10. Ящук С. П. Правова компетентність як складова професійної компетентності майбутніх соціальних працівників / С. П. Ящук // Діалог культур Україна – Греція : культурна політика ХХІ століття в європейській ретроспективі. – Зб. матер. міжн. наук.-практ. конф.: Київ, 2016. – С. 122–124.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Slyusarevskyy M. M. Teoretyko-metodologichni ta prakseologichni aspekty problemy vzaemodii suspil'stva i osvity [Theoretical, Methodological and Praxeological Aspects of Interaction between Society and Education] / M. M. Slyusarevskyy // Vyscha osvita Ukrainy [Higher Education in Ukraine]. – 2011. – № 1. – S. 12–20.
2. Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy (z dod. i dopov.) [Great Dictionary of Modern Ukrainian (with additional and reported)] / [uklad. i golovn. red. V. T. Busel]. – К., Irpin : WTF "Perun", 2005. – 1728 s.
3. Sushchenko L. A. Naukovo-pedagogichniy suprovid profesiinogo zrostantia osvitan : teoriia i praktyka [Scientific and Educational Support for Professional Growth of Educators : Theory and Practice]: [monografiia] / L. A. Sushchenko. – Zaporozhye : CPU, 2011. – 148 s.
4. Zhuravska N. S. Pedagogichna osvita dlia vykladachiv vyschoi agrarnoi shkoly : naukovi doslidzhennia [Pedagogic Education for Teachers of Higher Agrarian School : Scientific Researches] / N. S. Zhuravska // Suchasni naukovi doslidzhennia ta rozrobky : teorytychna tsinnist' ta praktychni rezul'taty [Modern Research Studies and Inventions : Theoretical Value and Practical Results]. – Zb. матер. mizhn. nauk.–prakt. konf. : Bratislava, 2016. – S. 96–97.
5. Rusina N. G. Modernizatsii vyschoi osvity Ukrainy ta Polschi : osoblyvosti ta shliakhy realizatsii [Modernization of Higher Education in Ukraine and Poland : Features and Ways to Realization] / N. G. Rusina // Gumanitarnyi visnyk DVNZ "Pereiaslav-Khmel'nyts'kyi derzhavnyi pedagogichnyi universytet imeni Grygoriia Skovorody : tematychnyi vypusk "Vyscha osvita Ukrainy u konteksti integratsii do yevropeiskogo osvitniogo prostoru ["Humanitarian Bulletin of SHEE "Pereiaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University": Special Issue "Higher Education in the Context of Ukraine's Integration into the European Educational Space. – 2016. – Dodatok 1 do Vyp. 36, Tom VII (67). – S. 76–86.
6. Yashchuk S. P. Navchannia spetsial'nykh dystsyplin : teoriia i praktyka [Teaching Special Subjects : Theory and Practice] / S. P. Yashchuk // Rozvytok suchasnoi osvity : teoriia i praktyka, innovatsii [Development of Modern Education : Theory and Practice, Innovations]. – Zb. матер. mizhn. nauk.–prakt. konf. : Kyiv, 2016. – S. 227–228.
7. Rusina N. G. Profesiina pidgotovka fakhivtsiv prostоровoi organizatsii ekonomiky v universytetakh Polschi [Professional Training of Spatial Economics at Universities in Poland] / N. G. Rusina // Molodyi vchenyi, 2016 [The Young Scientist, 2016]. – № 1 (28). – P. 89–93.
8. Yakovenko O. I. Kategorii kompetentnogo pidkhodu [Categories of Competency Approach] / O. I. Yakovenko // Naukovi zapysky [Scientific Notes] : [zb. nauk. statei Nats. ped. Un-tu ім. М. П. Драгоманова] / укл. Л. Л. Макаренко. – К., 2012. – Vyp. СІІ (102). – 286 s.
9. Zhuravska N. S. Metodyka navchannia ta vykhovannia u vyschykh navchal'nykh zakladakh krain Yevropeiskogo Soiuzu ta Ukrainy : porivnial'nyi aspekt [Methods of Teaching and Education in Higher Educational Institutions of Ukraine and the European Union's : Comparative Aspect] : [monografiia] / N. S. Zhuravska. – Nizhyn : Publisher PE Lysenko M., 2015. – 608 s.
10. Yashchuk S. P. Pravova kompetentnist' yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnikh sotsial'nykh pratsivnykiv [Legal Competence as a Component of Professional Competence of Social Workers] // Dialog kul'tur Ukraina – Gretsia : kul'turna polityka ХХІ stolittia v yevropeiskii retrospektyvi [Dialogue of Cultures Ukraine-Greece : Cultural Policy of the ХХІ Century in the European Retrospective]. – Zb. матер. mizhn. nauk.-prakt. konf. : Kyiv, 2016. – S. 122–124.

Журавская Н. С. Особенности организации научно-исследовательской работы в процессе профессиональной подготовки будущих педагогов.

В статье представлены основные механизмы развития творческих сил будущих педагогов средствами научно-исследовательской работы, а именно: учебно-исследовательская работа в структуре образовательного процесса; во вне аудиторной деятельности; научное творчество и организационно-массовые мероприятия вне вузов. Определены особенности организации научно-исследовательской

работы в процессе профессиональной подготовки будущих педагогов (преподаватель руководствуется склонностями и желаниями студента; инновационная методика обучения дисциплинам; создание условий для реализации способностей студента).

Ключевые слова: научно-исследовательский, организация, профессиональная подготовка, готовность.

Zhuravska N. S. Peculiarities of Research Activities Organization in the Process of Prospective Teachers' Vocational Training.

Problem setting. The article highlights the basic mechanisms of development of prospective teachers' creativity by means of research activities, and it determines specific features of research activities organization in the process of vocational training of prospective teachers.

Methods. In order to meet objectives of the research, analysis and synthesis of empirical and theoretical foundations presented in the professional literature of various scientific fields (pedagogy, psychology, training methodology etc.) in works by national and foreign researchers were applied.

Research results. Analysis of psychological and educational literature made it possible to present basic mechanisms of development of prospective teachers' creativity by means of research activities, namely research activity within the educational process and extracurricular activities, scientific creativity, and extracurricular public events.

Conclusions. Peculiar features of the organization of research activities in terms of vocational training of prospective teachers were specified: a teacher takes into account students' skills and desires; innovative methods of teaching, creating an environment for students to realize their full potential. Students' participation in subject competitions and Olympiads can be investigated further.

Key words: research, organization, vocational training, readiness.